

hom diu *naixar*.

El participi passat originari *nat*, -a NATUS, -A, tenia molta vitalitat en el període antic (exemples en 1371 JMarch, § 1504; doc. de 1411 en els *Parlaments a les corts Cat.*, NCL., 109.12; StVicentF, *Sermons* I, 103.9; Ausiàs M., *Poes.*, NCL. II, p. 26; 1647 DTo. etc.); segons les dades de Moll (AORBB III, 143) és viu actualment a les Balears,⁹ al bisbat de Girona i en alguns punts veïns de Vic i Barcelona;¹⁰ ha desenvolupat també sentit d'adjectiu i pronominal (veg. infra els derivats). A gran part del territori *nat* fou reemplaçat per les formes innovatives: *nascut* i les variants *naixut*, *naixcut*, i a més *neixit*.¹¹ JCoromines va recollir *neixut* a Aitona (Segrià 1935) i les formes ribagorçanes *naïet* a Lasquarri i Les Pauïls i *nafeu* a St. Esteve del Mall,¹⁵ 1957.

En l'aspecte semàntic, notem les accepcions secundàries: *néixer* en sentit figurat de 'venir a existir' en Eiximenis, *Terç*, cap. 950: «null temps no *nasch* corona / en tota Carcassona / que no fos baratera»;¹² 'sortir una planta': «Per la qual vapor *nexen* les plantes» (Llull, *Merav.*); 'brollar aigua d'un indret', 'originar-se un riu (o una altra cosa) d'un indret': «De una font que y *nex* de una part ues tramuntana ---» (Jaume I, *Cròn.*, cap. 21, ed. Col. Pop. Barc. I, 54);¹³ en sentit jurídic de 'produir-se, existir' en *CostTort.*: «Nuyl servu no pot senyor appeylar en juhii, per ço car entre senyor e servu nulla actio no y *nayx*» (ed. Oliver, p. 63); 'començar a aparèixer': «Hi ha o *naxen* alguns senyals de la pestilència» (1472, JEsteve, DAg.).³⁰

DERIV.: *Naixedor*, adj. 'que pot néixer' [«--- qüestions *naxedores* ---», en text atribuït a Pere Cerim. (AlcM); «los fills nats e *naxadors*» document de 1440 (DAg.), «--- fills *naxedores* ---» en *Procés Olives*, v. 917 (fi S. xv), i com a subst. *els naxedors* 'fills successors' en *Spill* 14000. JCoromines 1963 va recollir *El Naixedor* [*naïxadó*] com a nom d'una font a Lavansa, i *Font del Naixedor* a Fígols de les Mines (Berguedà), apel·latius que molt probablement reflecteixen un antic sentit del mot com a 'lloc on neix una font', 'brollador'. *Naixedura* 'panadís' [Belv. 1805; DFa.], cf. oc. *naixedura* «naissance; panaris, abcès».

Naixement: en els texts medievals apareix escrit regularment amb *-xi-*, forma que és actualment pròpia del País Valencià;¹⁴ 'acció de néixer, venir al món' [*neximent* (Jaume I, *Cròn.*, cap. 5, ed. Col. Pop. Barc. I, 48), *naximent* (*Tirant*, cap. 212); usat sovint en referència a la naixença de Jesucrist: «Aquests miracles foren en lo dia del seu *naximent*» (Serra, *Gènesi*, en DAg., més exs. allí)]; 'representació de la naixença de Jesucrist' (DFa.); 'deu', usual a València [ja en Sanelo, p. 268], JCoromines va recollir *naiximent* id. a Crevillent i Monóver 1962, *naiximent d'aigua* a Cervera de Maestrat 1961, *pou de naiximent* a Bocairent 1962; usat en aquest sentit per JMaragall i l'eivissenc JCastelló (AlcM). La locució *prendre naixement* 'tenir origen o començament' en BMetge: «Així com la superfluitat de les viandes és crescuda, han presos diversos *naiximents* les malalties» (*Somni*, NCL., p. 165.11) i «D'est bosc *prenien naiximent* / dos rius contraris

en color» (*Obres menors*, NCL., p. 66); cf. oc. *prendre naissance* en *Breviari d'Amor* (Appel, *Chrest.*, 115, 41)

Naixença 'naixement' [en Jaume I, *Cròn.*, ed. Col. Pop. Barc., I, 10; 1371, JMarch, § 146; 1389 «any de la *naixença* de n<ost>re Senyor» (DAg.) etc.]; «Tríptic: la *naixença*, les esposalles, la mort» (títol del recull lèxic de Mn. Griera, BDC xvii, 1929, 79); emprat per JMaragall en el *Cant Espiritual*; com a 'natalici, aniversari' en 1472, JEsteve: «Lo dia de la *naxença*: Natalis»;¹⁵ 'tumor, erupció de carn d'origen morbós' [Muntaner, *Cròn.*, cap. 174: «a Déu venc de plaer que al senyor rey N'Anfós venc malautia d'una *naixença* en la cuixa, al raïgal. E per aquella ell no estec que no tragués a taulat ne anar ab armes --- E així, menyspreant aquella *naixença*, mesclà-s'hi febre --- E con ell se sentí així fort agreujat, féu son testament --- e ab la creu abraçada --- passà d'aquesta vida» (ed. Col. Pop. Barc., v, 47-48); *nexenses* en Serra, *Gènesi*, 53; OPOu, *ThPu.* (1575) la dóna com a 'panadís': «*Naxença* en los dits o *donzella*: Paronychia» (p. 238); segons AlcM avui a Garrotxa significa 'carnot que es fa en el lloc on hi ha hagut una ferida',¹⁶ derivat comú an.: el cast. *nacencia*, fr. *naissance*, oc. *naïensa* etc.

Naixent [adj. 'que neix' en Llull; Verdaguer, *Canigó* xi; *tots naixen* [t]s 'els mortals' (*Spill*, 10895); *no ésser naixent* 'no arribar a néixer', corrent a Mallorca (AlcM)]. *Naixia* 'descendència o conjunt de cries de l'ovella, cabra o vaca' (Ripoll, Rupit, Vallcebre: BDC xix, 175); pot tenir aquest sentit en l'ex. de 1580 citat per AlcM d'un doc. de Segura (Cn. de Barberà). *Naixó* (escrit sovint *naixor*), f. 'naixença, naixement'; segons AlcM és usual a Mall., Emp., i Garrotxa. DAg. cita d'una glossa mall. de 1840: «Ja m'ha causat més dolor / que el dia de ma *naixor* / no vaig causar a mu mare», i dóna, a més, aquest ex. del parlar viu de Mallorca: «Ha mort un porc a sa *naixor*»; l'empra un cop el mall. Mn. Alcover (BDLC viii, 1915, 210). Notem els exs. de JRuyra, *Parada*: «Quina *naixor* d'alegria dintre tot el meu ésser» (p. 25) i «una *naixor* de tendresa, no mai experimentada, li tempirava les entranyes, l'inundava» (p. 191), on ja significa 'acte de néixer brollant'; dit també de 'conjunt de coses nascudes al mateix temps': «Unes rafegudes penyes hom remarca damunt la *naixor* de flors torrejear» (JCarner); a Eivissa significa 'borró, botó floral' (cf. PzCabr., «*nechó*, yema germinal»). Es tracta d'un derivat amb el sufix *-ió* que fou identificat amb *-or*.

Renéixer (variant *renàixer*) 'tornar a néixer' [BMetge: «(uns voltors que) incessament mengen llurs fetges immortals, los quals, après que són quaix menjats e destruïts, tornen a *renéixer*» (*Somni*, NCL., p. 95); Sor Villena: «l'ome caygut per peccat, hauria de *renaxer* altra vegada per lauament de aygua consagrada» (*Vita Chr.* I, 41); DTo. 1757; Verdaguer, Maragall etc.]. *Renat* adj. 'tornat a néixer' [Eiximenis; text de 1496 «--- y perquè'l fill de Déu --- és volgut temporalment *nàxer* de la mare perquè nosaltres li fóssem germans *renats* per lo baptisme» (DAg.)]. *Renaxement* 'acció de renéixer' [Lacav.]; en referència al movi-